

Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk (gemeente Grootegast)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie: Groningen
gemeente: Grootegast
plaats: Oldekerk
toponiem: Kroonsfelderweg
bevoegd gezag: gemeente Grootegast
opdrachtgever: gemeente Grootegast
centrumcoördinaten: 218.234/582.368
kaartblad: 6H
onderzoeksmeldingsnummer: 3297757100
beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Grootegast en E-depot
uitvoerder: Libau
rapportnummer: 15-201
auteur: M. de Jong MA
autorisatie: drs. J. Molema
telefoon: 050-3126545
e-mail: info@libau.nl

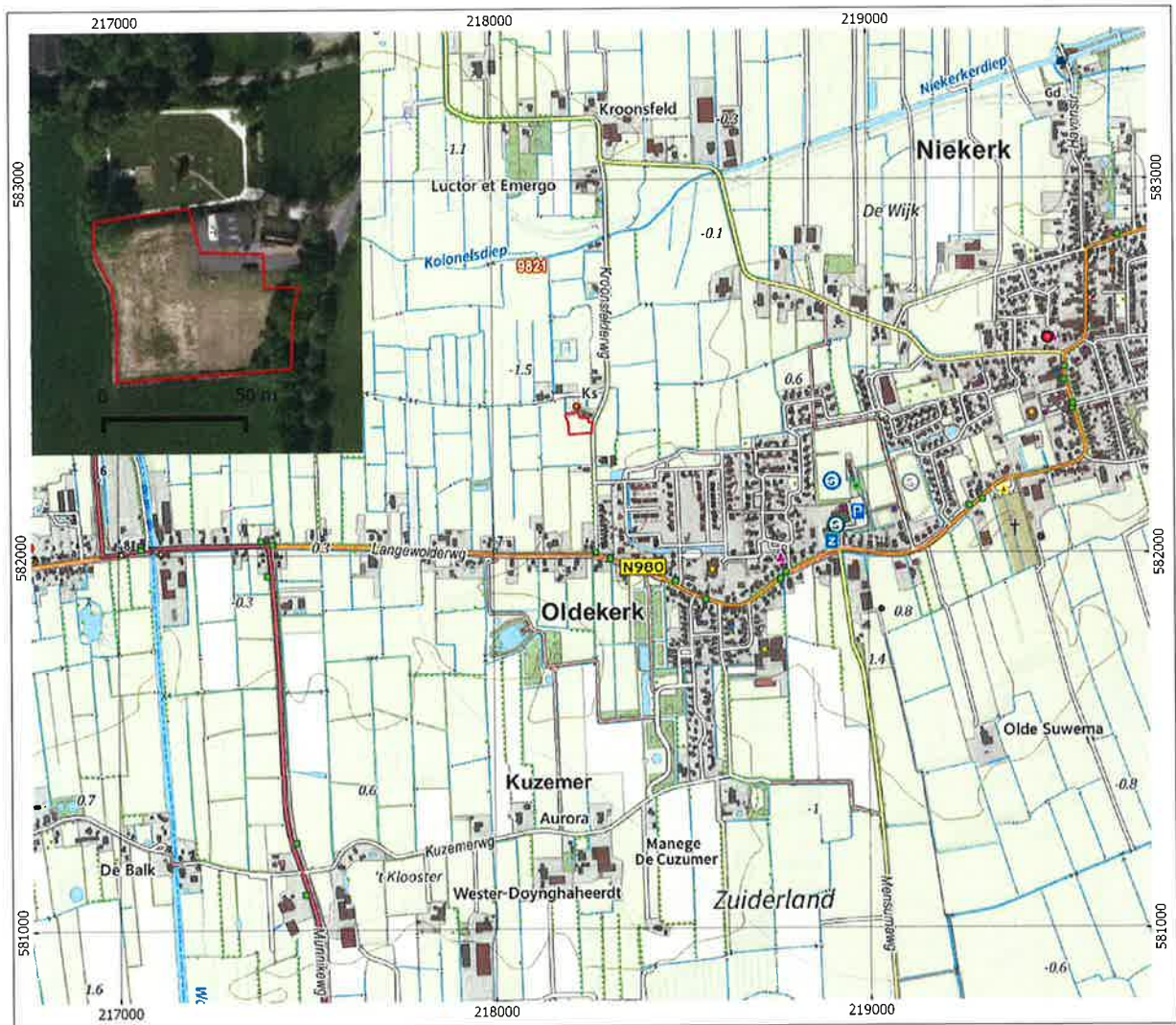

Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk, gemeente Grootegast

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van de gemeente Grootegast, vertegenwoordigd door de heer R. Bleijenberg, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk (zie figuur 1). Aanleiding voor het onderzoek is het voornemen tot het vervangen van een woning door een landhuis. De beoogde locatie van deze nieuwe woning bevindt zich ten zuiden van de huidige. Het is nog niet exact bekend op welke locatie binnen dit perceel de nieuwe woning zal worden gebouwd. Ook de funderingswijze is nog niet bekend. Het gebied waar de ingrepen worden beoogd, wordt in dit bureauonderzoek verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Topografische kaart waarop de ligging van het plangebied is aangegeven met rode omlijning (Opentopo.nl). In de inzet een recente luchtfoto van het plangebied en de directe omgeving.

Landschappelijke en aardkundige informatie

Het plangebied ligt in het historische landschap Langewold in het zuidelijk Westerkwartier. Langewold wordt landschappelijk gezien gekenmerkt door drie oost-west georiënteerde ruggen, gescheiden door langgerekte laagtes waarin riviertjes zijn ontstaan (zie bijvoorbeeld: Schroor & Meijering, 2007). Het plangebied ligt op één van deze ruggen. Ten noorden van dit gebied liggen de kwelders en ten zuiden ervan bevinden zich de zandgronden van het Drents plateau. De glaciale ruggen en de hogere zandgronden waren in de steentijd

geschikt voor bewoning. Na verloop van tijd veroorzaakten een combinatie van zeespiegelstijging en vertraagde waterafvoer een toenemende veengroei. Langzamerhand ontwikkelde zich een zeer groot veengebied met een dik pakket veen. In de loop van het neolithicum en zeker vanaf de bronstijd werd de omgeving daardoor ongeschikt voor bewoning. Het toen hoog gelegen veengebied werd in de vroege middeleeuwen zowel vanaf de kwelders als vanuit de glaciale ruggen in cultuur gebracht. Door het inklinken van het veen daalde de bodem, ondertussen bleef de zeespiegel stijgen. In de vroege middeleeuwen breidde het Lauwersestuarium zich meer en meer uit en drong zeewater via afwateringsriviertjes door tot ver in het binnenland. Hierbij werd op het veen een pakket klei afgezet. Ook gedurende de middeleeuwen bleef men te maken hebben met wateroverlast. Dit leidde er toe dat dorpen leegliepen omdat men zich elders op de hoger gelegen kwelders of zandruggen vestigde (zie bijvoorbeeld Schroor & Meijering, 2007).

De landschappelijke ontwikkelingen zijn herkenbaar op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen (zie bijlage). Deze laat zien dat het plangebied gelegen is op een dekzandvlakte waarop een 15-40 cm dikke laag restveen ligt die is overdekt met een 15-40 cm dikke zeekleiafzetting (code moNv2). Mogelijk bevindt zich binnen 120 cm onder maaiveld glaciaal materiaal. Het plangebied ligt namelijk aan de noordelijke flank van een glaciale rug (code Gr1). Op de rug zelf, vanaf iets ten zuiden van het plangebied, is een cultuurdek (esdek) van meer dan 50 cm dikte aanwezig. Iets ten noorden van het plangebied bevond zich een waterloop. Hier bevindt zich tevens de overgang naar een lager gelegen beekdal waarin zich ook nu nog veen bevindt (code Ov2, ontgonnen veenvlakte).

De bodemkaart toont dat het plangebied ligt op moerige podzolgronden met een zavel- of kleidek en een moerige tussenlaag (code kWp; zie bijlage Bodemkaart). Ten noorden van het plangebied liggen koopveengronden op zand, beginnend ondieper dan 120 cm (code hVz). Binnen deze gronden geeft de bodemkaart een wierde aan. Ten zuiden van het plangebied liggen hoge zwarte enkeerdgronden bestaande uit lemig fijn zand (code zEZ23). Hoge zwarte enkeerdgronden duiden op de aanwezigheid van een esdek.

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is de ligging van de glaciale ruggen en laagtes goed te zien (zie figuur 2). Het plangebied ligt duidelijk buiten de eigenlijke rug, op de overgang naar het beekdal. Pal ten noorden van het plangebied ligt een kleine maar opvallende verhoging waarop zich een klokkestoel bevindt. Binnen het plangebied is een lichte verhoging aanwezig. Deze verhoging ligt op ongeveer 0,7 m –NAP. Een verschil van ongeveer 50 cm met het laagste punt van het plangebied dat rond 1,2 m –NAP ligt. De verhoging kan duiden op oude bebouwing binnen dit perceel.

Archeologische en historische informatie

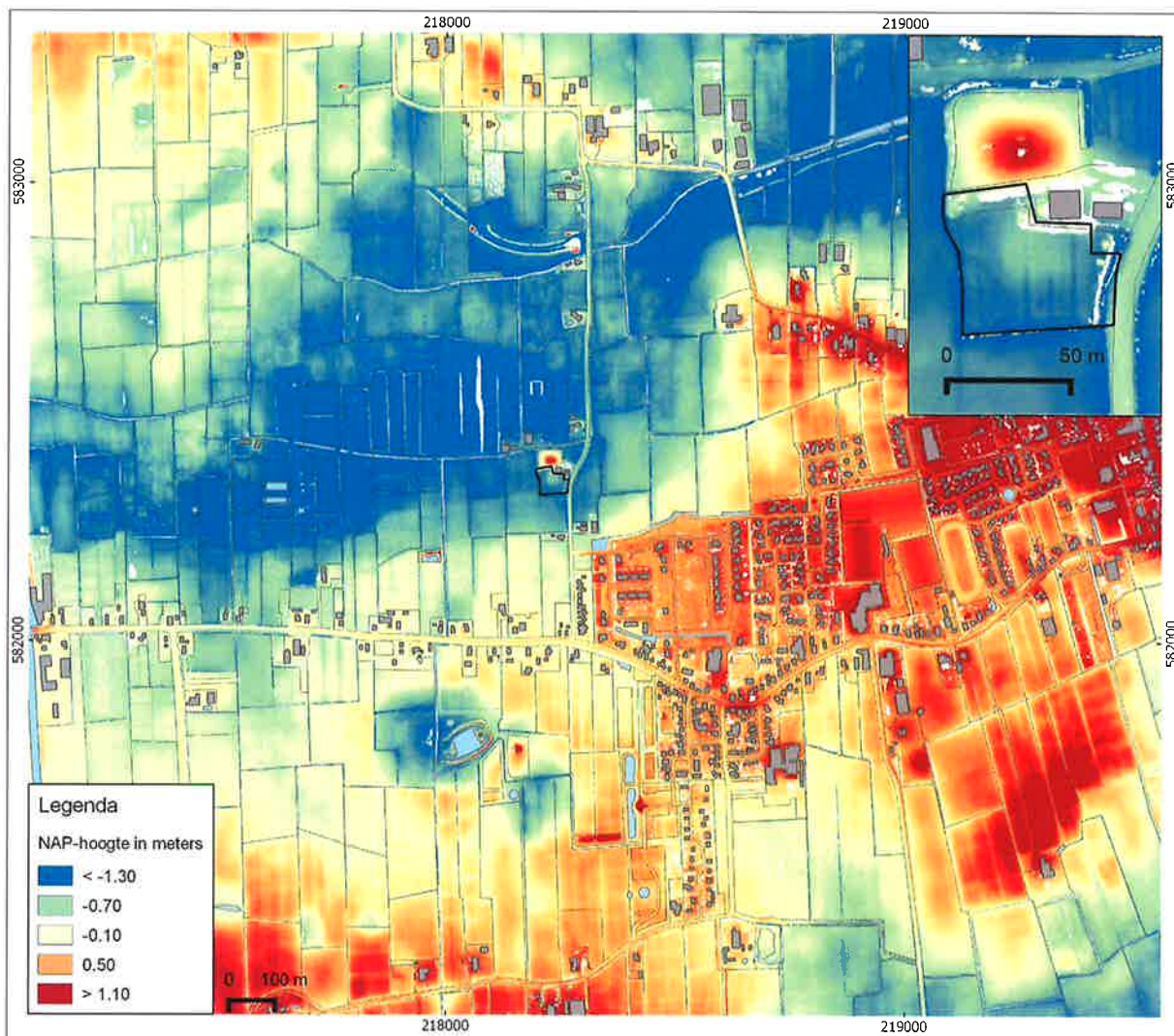
Het plangebied overlapt met een terrein dat is geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart (AMK). Het betreft de verhoging met de klokkestoel. Op dit perceel bevonden zich de kerk en het kerkhof van Oldekerk (AMK-terrein 13334). Al in de 14de eeuw werd de nederzetting Oldekerk genoemd. Het terrein is in de middeleeuwen opgehoogd ten behoeve van de bouw van de kerk die in 1623 is afgebroken. In 1998 heeft hier een booronderzoek en geofysisch onderzoek plaatsgevonden (Exaltus, 1998). De uitbraaksieuen van de voormalige kerk werden daarbij aangetroffen. Ook bleek dat op de veenondergrond een zandlaag was aangebracht (Exaltus, 1998; waarneming 45247). Aansluitend op het geofysisch onderzoek is een opgraving uitgevoerd door het Groninger Instituut voor Archeologie (Kooi, 1998). Bij werkzaamheden in de jaren '80 zijn op het terrein menselijke resten gevonden (waarneming 274007). Rondom de voormalige kerk zijn resten van de nederzetting Oldekerk te verwachten.

Zowel iets ten noorden als op grotere afstand ten noordoosten van het plangebied en het kerkterrein zijn middeleeuwse funderingsresten en kogelpotscherven gevonden (waarneming 274008 en vondstmelding 420039). Mogelijk betreft het hier resten van steenhuisen. Ook ten noordoosten van het plangebied is een vindplaats met middeleeuwse aardewerk en kloostermoppen aangetroffen (waarneming 274010). Iets verder naar het oosten bevindt zich de 17de-eeuwse Aldingaborg te Niekerk (AMK-terrein 5778).

De nederzetting Oldekerk bevond zich aanvankelijk rondom het kerkterrein. In de late middeleeuwen heeft men door maaiveldvaling vanwege ontwatering van het veen en door veenwinning in toenemende mate met wateroverlast te maken gehad. De kerk lag voldoende hoog om tot in de 17de eeuw te blijven bestaan, maar de meeste dorpsbebouwing zal voor die tijd al afgebroken zijn (zie bijvoorbeeld waarneming 274008).

Op historisch kaartmateriaal zoals de Beckeringhkaart uit 1781 en de atlas van Huguenin uit 1819-1829 is te zien dat het toponiem Oldekerk destijds betrekking had op de directe omgeving van het oude kerkterrein. In de 18de eeuw liep vanaf het kerkterrein nog een weg naar het oosten, rechtstreeks naar Niekerk. De naam Oldekerk verschoof rond het begin van de 20ste eeuw naar het zuiden, naar de jongere bebouwing op de zandrug. Vanaf halverwege de 20ste eeuw is ook het iets meer naar het oosten gelegen buurtschap Eekeburen benoemd als Oldekerk. Eekeburen zal in oorsprong een buurtschap vallend onder het oude Oldekerk geweest zijn.

Figuur 2: Hoogteverschillen in en rondom het plangebied (ahn; nationaalgeoregister). De ligging van het plangebied Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk is aangegeven met een zwarte omlijning. In de inzet rechtsboven is een detailopname van het plangebied opgenomen met dezelfde legendawaarden.

Op het kadastrale minuutplan (gemeente Oldekerk, blad D3) uit 1827 is te zien dat het plangebied deel uitmaakte van een huis en erf met tuin en van een perceel bouwland (zie bijlage Kadastrale minuut). Het geheel was in eigendom van de weduwe van Jacob Bartelds Zanting, landbouwer van beroep (HisGIS, WatWasWaar). Het kerkhof stond in 1827 nog als zodanig geregistreerd en ligt net buiten het plangebied. Gedurende de 19de eeuw blijft de situatie in het plangebied hetzelfde, zo blijkt uit de topografische militaire kaarten van 1854 en 1864.

Op de Bonnekaarten uit 1910 en 1932 is vrijwel het gehele plangebied in gebruik als bouwland (WatWasWaar). Ook de bebouwing bij het plangebied is in 1910 gewijzigd ten opzichte van de 19de-eeuwse kaarten. Rond het midden van de 20ste eeuw is de bebouwing opnieuw gewijzigd. Het plangebied is sinds halverwege de 20ste eeuw tot op heden in gebruik als grasland (zie figuur 1).

Overweging en advies

Het plangebied ligt ten noorden van een glaciale rug op tamelijk lage gronden die in noordelijke richting nog verder aflopen. De ruggen en hogere gronden in deze omgeving waren in de steentijd geschikt voor bewoning. De dekzandgronden binnen het plangebied zijn echter vrij laaggelegen waardoor de kans op bewoningsresten uit de steentijd hier klein geacht wordt. Het veenpakket dat op het dekzand ontstond is vanaf de middeleeuwen in ontginning genomen. Pal ten noorden van het plangebied ligt het hoge kerkterrein van de nederzetting Oldekerk die hier ontstond, maar uiteindelijk naar hogere gronden verplaatst werd. Ondanks de (huidige) lage ligging bestaat in en rondom het plangebied hoge kans op archeologische resten die samenhangen met het middeleeuwse dorp Oldekerk. Binnen het plangebied is reliëf aanwezig, de verhoging zou mogelijk kunnen duiden op een ouder (middeleeuws) erf of bebouwing op deze locatie. Middeleeuwse grondsporen zijn in feite

een vorm van (oudtijds) versterking van de bodem. Om die reden zijn deze sporen vaak niet goed herkenbaar in archeologisch booronderzoek.

Op basis van de bovenstaande informatie wordt geadviseerd om voorafgaand aan bodemingrepen een archeologisch inventariserend veldonderzoek in de vorm van proefsleuven/een proefsleuf uit te laten voeren door een archeologische marktpartij. Voor het uitvoeren van een proefsleuvenonderzoek is een door de bevoegde overheid goedgekeurd Programma van Eisen (PvE) benodigd.

Bijlagen:

- Fysisch geografische kaart;
- Bodemkaart;
- Kaart archeologie;
- Kadastrale minuut.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl).

ANWB, 2004. *Topografische atlas Groningen 1:25.000*. ANWB bv, Den Haag.

Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Groningen.

Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi (red.), 1999. *Nieuwe Groninger encyclopedie*. REGIO-Project Uitgevers, Groningen.

Exaltus, R.P., 1998. Gemeente Grootegast, terreinen Klokkenstoel en Premonstratenzer klooster; archeologisch onderzoek. RAAP-rapport 323.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

HisGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Kooi, P.B., 1999. De oldekerk (Gr.). Paleo-aktueel 10.

Luchtfoto's via maps.google.com en www.bing.com/maps.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

WatWasWaar - minuutplans uit het begin van de negentiende eeuw en overige historische kaarten (www.watwaswaar.nl).

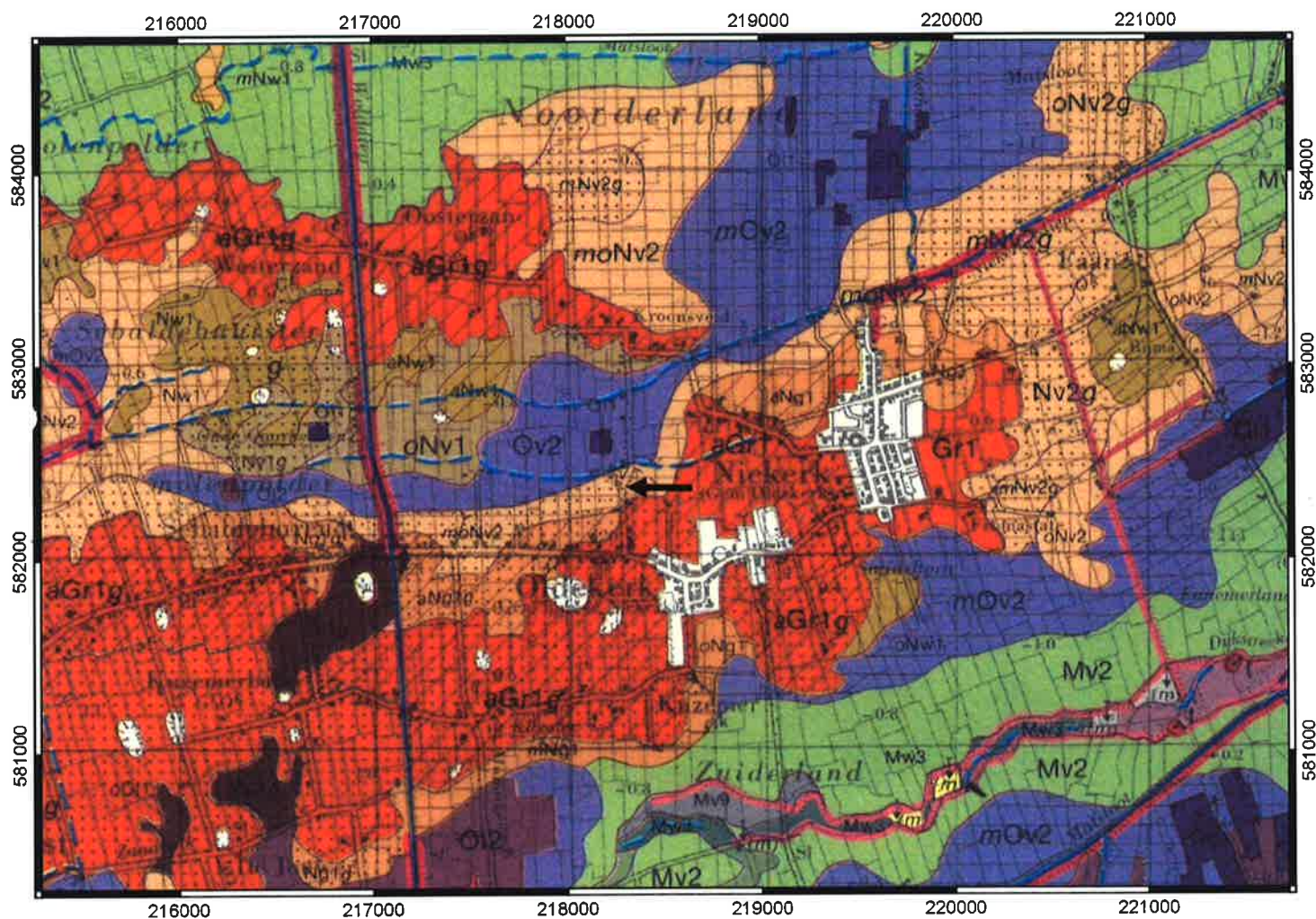

Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Fysisch geografische kaart
Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk

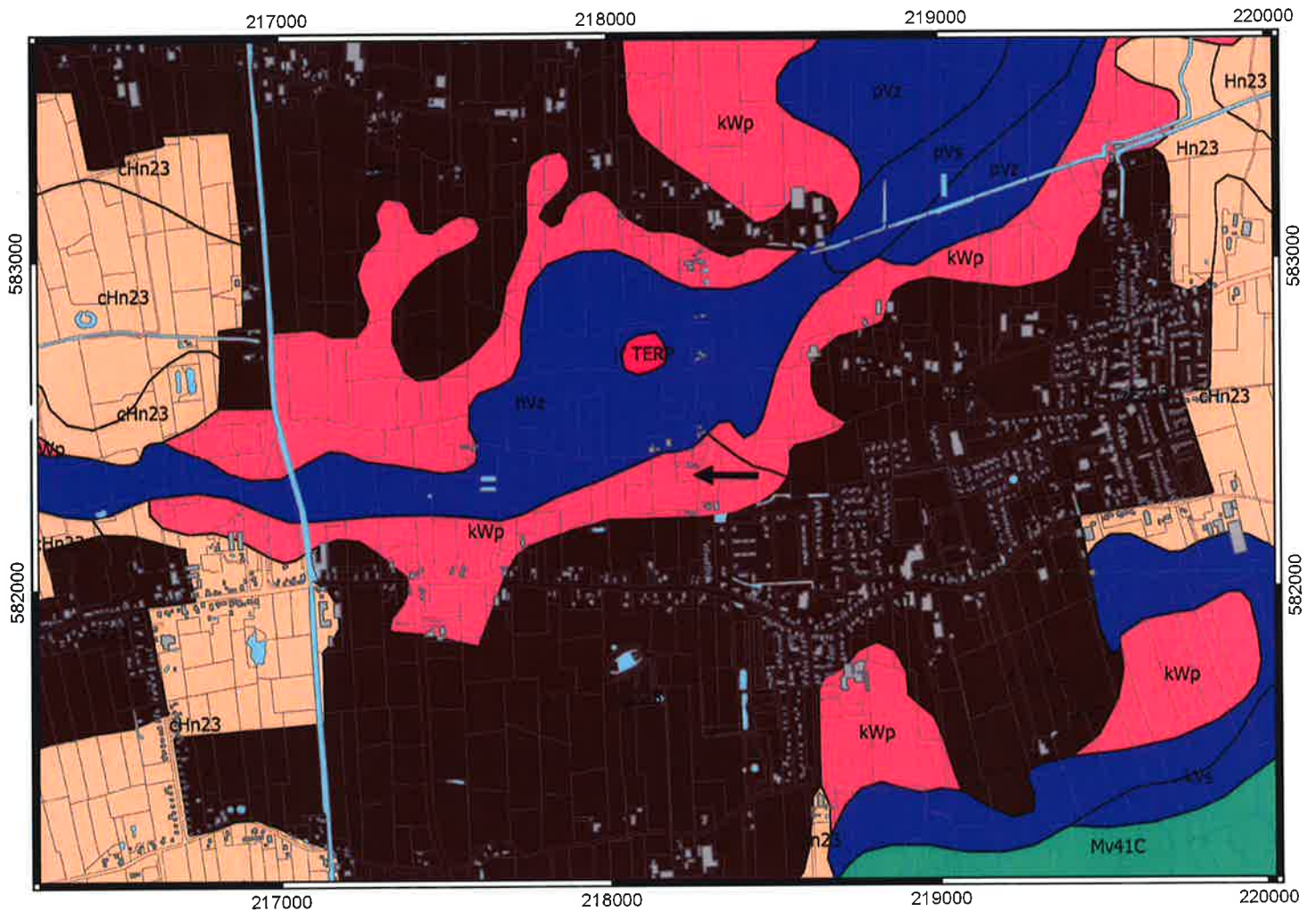

Legenda

t - Wierde	Ng2 - Dekzandglooiing met hellingsafzettingen
Dijk	NV1 - Dekzandvlakte met kleinschalig reliëf
Dobbe of kuil	NV2 - Vlakke dekzandvlakte
Bebouwde kom	Nw1 - Dekzandwieling
Afgraving/ophoging/vergraving	OI1 - Petgat
Gl1 - Glaciale laagte	OI2 - Aangemaakt petgat
Gr1 - Glaciale rug	OV2 - Ontgonnen veenvlakte > 40 cm veen
Mv2 - Vlakke getij-afzettingsvlakte	a met cultuurdek, dikker dan 50 cm
Mv9 - Kwelder/overwalachtige vlakte	o met restveen, 15-40 cm dik
Mw3 - Inversiewieling	m met kleidek, 15-40 cm dik
Ng1 - Dekzandglooiing	g met glaciaal materiaal binnen 120 cm onder maaiveld

Bodemkaart

Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk

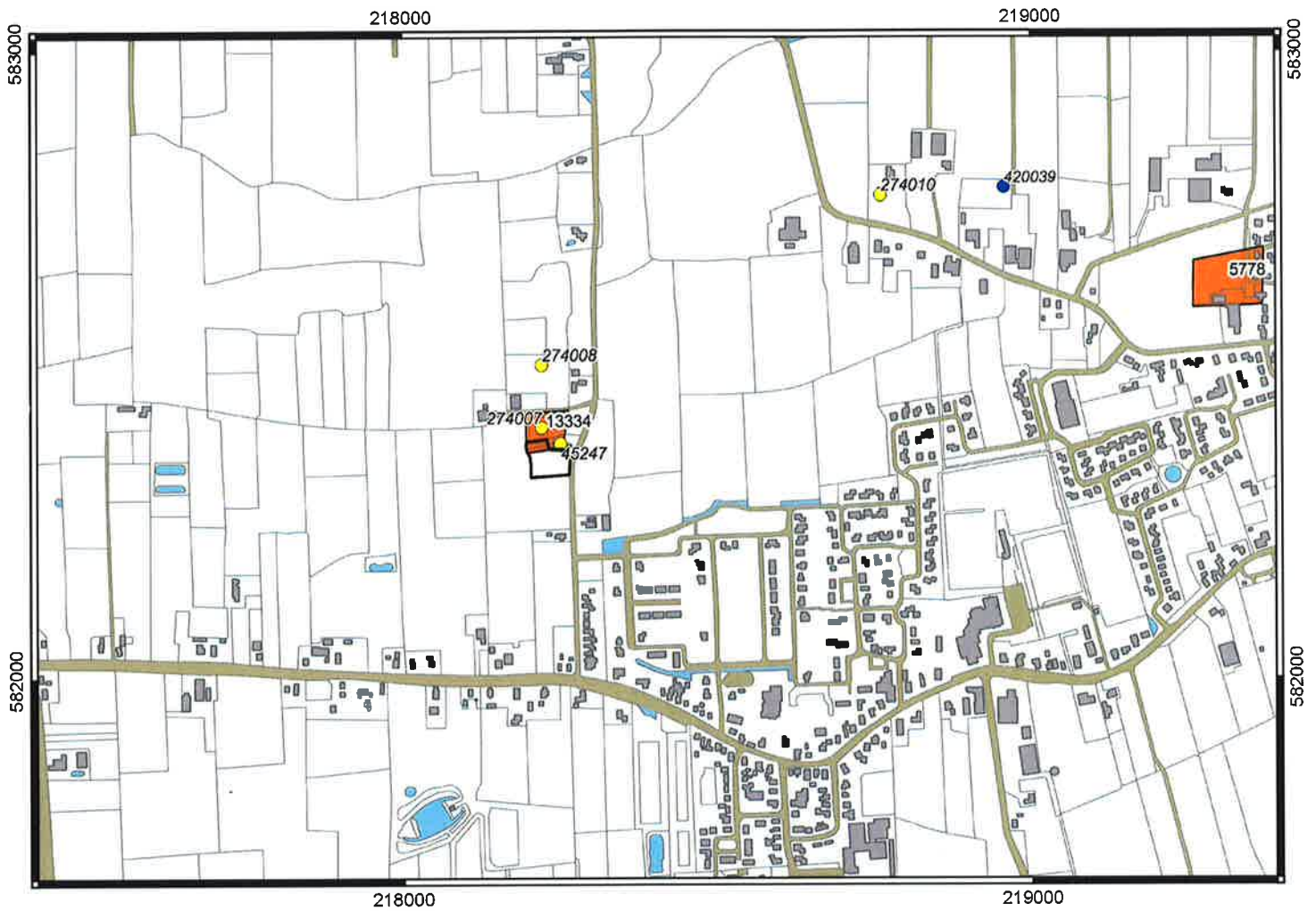
Legenda

- jf TERP
- cHn23: Laarpodzolgronden; lemig fijn zand
- Hn23: Veldpodzolgronden; lemig fijn zand
- hVz: Koopveengronden op zand, beginnend ondieper dan 120 cm
- kVs: Waardveengronden op veenmosveen
- kVz: Waardveengronden op zand, beginnend ondieper dan 120 cm
- kWp: Moerige podzolgronden met een zavel- of een kleidek en een moerige tussenlaag
- Mv41C: Kalkarme drechtvaaggronden; zware klei, profielverloop 1
- pVs: Weideveengronden op veenmosveen
- pVz: Weideveengronden op zand, beginnend ondieper dan 120 cm
- zEZ23: Hoge zwarte enkeerdgronden; lemig fijn zand

Kaart archeologie

Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk

Legenda

 Plangebied

 Vondstmeldingen

 Waarnemingen

AMK-terreinen

 Terrein van archeologische waarde

 Terrein van hoge archeologische waarde

 Terrein van zeer hoge archeologische waarde

 Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

Kadastrale minuut Kroonsfelderweg 4 te Oldekerk

De ligging van het plangebied is globaal aangegeven met een zwart kader

